

Sprawozdanie z konferencji „Dolny Śląsk 1945–2025. Między historią a tożsamością” w Legnicy (10 czerwca 2025 r.)

10 czerwca 2025 r. w sali Legnickiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Gumińskiego odbyła się konferencja naukowa pt. „Dolny Śląsk 1945–2025. Między historią a tożsamością”. Zorganizowana została przez Stowarzyszenie „Pamięć i Dialog”, a patronat honorowy nad wydarzeniem objął Paweł Gancarz, Marszałek Województwa Dolnośląskiego. Konferencja była współfinansowana z budżetu Samorządu Województwa Dolnośląskiego. Ponadto partnerami tego przedsięwzięcia były spółka Koleje Dolnośląskie, Miasto Legnica, Muzeum Miedzi w Legnicy oraz Legnicka Biblioteka Publiczna im. T. Gumińskiego. Spotkanie miało na celu zgłębienie historii, tożsamości oraz transformacji społecznych Dolnego Śląska, ze szczególnym uwzględnieniem okresu po II wojnie światowej. Konferencja składała się z czterech paneli tematycznych, w ramach których zaprezentowano łącznie 12 referatów, obejmujących różnorodne aspekty regionu – od globalnych perspektyw historycznych po szczegółowe analizy dziejów lokalnych i społeczności.

Pierwszy panel moderowany przez Kacpra Rosnera-Leszczyńskiego skupił się na historycznych i tożsamościowych aspektach Dolnego Śląska. Andrzej Małkiewicz w swoim wykładzie „Dolny Śląsk w perspektywie historii globalnej” przedstawił region w szerszym kontekście światowym, łącząc jego przeszłość z globalnymi wydarzeniami, takimi jak najazd Mongołów w 1241 r., wojna siedmioletnia czy zmiany granic po 1945 r. Porównał procesy zachodzące na Dolnym Śląsku do tych w Indiach czy w Pakistanie, wskazując na brak badań porównawczych i potrzebę szerszego spojrzenia na lokalne historie w kontekście globalnym.

Grzegorz Strauchold w referacie „Od Popławskiego do Gomułki. Jak ziemie wschodniopruskie (wschodnioniemieckie) stały się »Odzyskanymi«” prześledził geopolityczne zmiany, które doprowadziły do włączenia Dolnego Śląska w granice Polski po II wojnie światowej. Omówił rolę kluczowych postaci, takich jak Roman Dmowski, Władysław Sikorski i Winston Churchill, w kształtowaniu nowych granic. Używając licznych anegdot, zilustrował chaotyczny charakter decyzji podejmowanych po wojnie.

Marek Zawadka w wystąpieniu „Region sezonowy? Zagłębie Miedziowe. Czy ma swoją historię i tożsamość?” zaprezentował tożsamość tego młodego regionu przemysłowego,

który rozwinął się w wyniku odkrycia złóż miedzi oraz industrializacji w latach 60. i 70. XX w. Porównał go do Górnego Śląska, zwracając uwagę na brak głęboko zakorzenionych tradycji oraz na wyzwania ekologiczne i społeczne – takie jak zanieczyszczenie środowiska czy problemy zdrowotne i społeczne występujące w regionie, które mogą utrudniać budowanie spójnej tożsamości lokalnej. W dyskusji po referacie padło pytanie o rolę ekologii w budowaniu tożsamości, co doprowadziło do rozmowy o oddolnych inicjatywach w różnych regionach. Prelegent stwierdził, że tożsamość Zagłębia Miedziowego nadal jest krucha i sezonowa oraz ściśle związana z przemysłem miedziowym (KGHM). Ponadto brakuje jej wypracowanej narracji historycznej i spójności kulturowej w porównaniu do regionów z dłuższą historią. Marek Zawadka zaapelował jednocześnie o przygotowanie monografii, która kompleksowo opisałaby historię i tożsamość Zagłębia Miedziowego – zarówno w kontekście jego przemysłowego dziedzictwa, jak i współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych. Niewątpliwie taka publikacja mogłaby pomóc w budowaniu lokalnej tożsamości.

Drugi panel moderowany przez Kacpra Rosnera-Leszczyńskiego poświęcony był początkom polskiej administracji na Dolnym Śląsku po 1945 r. Kamila Bałchanowska-Łagojda w wystąpieniu „Początki polskiej administracji w Kamienniej Górze w 1945 r.” opisała trudności związane z ustanowieniem lokalnej polskiej administracji. Wskazała na napięcia między Armią Czerwoną, administracją niemiecką a polskimi urzędnikami, brak jasności prawnej oraz konieczność współpracy z Niemcami z powodu niedoboru wykwalifikowanych Polaków.

Krzysztof Łagojda w referacie „Stanisław Piaskowski (1901–1963). Życie i działalność pierwszego wojewody wrocławskiego” omówił rolę tej postaci w organizacji polskiej administracji, zarządzaniu wysiedleniami Niemców i powojennym osadnictwem. Podkreślił złożoną relację Piaskowskiego z Sowietami oraz jego wiarę w „historyczną sprawiedliwość” wysiedleń. Na podstawie nowych materiałów archiwalnych, w tym niepublikowanego wywiadu z 1960 r. prelegentowi udało się uzupełnić życiorys wojewody, co stanowi wkład w postrzeganie nie tylko samego Piaskowskiego, ale także pierwszych lat na „Ziemiach Odzyskanych”.

Ivo Łaborewicz w wystąpieniu „Wojciech Tabaka – działalność i dorobek starosty jeleniogórskiego z lat 1945–1949” ukazał postać kluczową dla ustanowienia polskiej administracji w Jeleniej Górze. Opisał jego wojskowe doświadczenie, inicjatywy kulturalne i społeczne (np. opieka nad sierotami), a także jego popularność wśród mieszkańców, potwierdzoną „literackimi hołdami”. Wskazał także na jego upadek polityczny w wyniku czystek politycznych i drobnych zarzutów administracyjnych.

W trzecim panelu, moderowany przez Wojciecha Konduszę skupiono się na roli infrastruktury kolejowej w kształtowaniu nowego społeczeństwa na Dolnym Śląsku. Pierwszym prelegentem był Kacper Rosner-Leszczyński, który w referacie „Dolnośląskie dworce kolejowe w oczach pierwszych osadników (1945–1946) – próba ustalenia granic ekonomiczno-społecznych, moralnych i psychologicznych” analizował percepcję dworców kolejowych przez pierwszych osadników. Korzystając ze źródeł literackich i artystycznych, takich jak „Granica” Zofii Nałkowskiej czy obraz Andrzeja Wróblewskiego, przedstawił dworce jako symbole powojennego chaosu, naznaczone krajobrazem zniszczenia, przemocą, szabrem i przeludnieniem.

Z kolei Wiesław Maciuszczak w wystąpieniu „80 lat przeprawy odrzańskiej w Głogowie i jej znaczenie dla Dolnego Śląska” przypomniał historię mostów na Odrze i ich rolę w sieci transportu drogowego i kolejowego aktywizującego region. Omówił sposoby rozwiązywania powojennych problemów połączenia obu brzegów, takie jak korzystanie z promów i mostów pontonowych. Opisał pełną trudności budowę mostu w latach 50. XX w., nazwanego później „Różowym Mostem” i „Mostem Tolerancji”. Podkreślił także rolę przeprawy w łączności regionalnej i bliską perspektywę nowoczesnego mostu z obwodnicą.

Marek Żak w referacie „Działalność kulturalna Związku Zawodowego Kolejarzy na Dolnym Śląsku w latach 1945–1970 [na przykładzie Legnicy i Miłkowic]” omówił rolę wspomnianego związku w integracji społecznej poprzez działalność kulturalną. Opisał trzy fazy: pionierską (1945–1949), stalinowską ekspansję (lata 50.) i okres racjonalizacji po 1956 r., wskazując także na inne inicjatywy ZZK, jak kluby sportowe, kolonie dla dzieci i pokazy filmowe. Prelegent zwrócił również uwagę na trudności, z którymi musiały mierzyć się te placówki – takie jak niska frekwencja czy permanentne niedofinansowanie, co doprowadziło ostatecznie do redukcji placówek. Prezentacja wykazała potrzebę prowadzenia dalszych badań nad rolą związków zawodowych w kształtowaniu tożsamości regionalnej i życia kulturalnego.

Czwarty panel, również moderowany przez Wojciecha Konduszę, poświęcony był dziedzictwu materialnemu i przemianom społecznym na Dolnym Śląsku. Piotr Szymaniec i Piotr Kmiecik w referacie „Negacja - gniew - dyskusja - akceptacja: Dziedzictwo materialne Dolnego Śląska po II wojnie światowej” przedstawili złożony proces postrzegania zabytków. Opisali początkową negację niemieckiego dziedzictwa, nacisk na „piastowskie” elementy w celu legitymizacji polskiej obecności na tych terenach oraz stopniową akceptację w latach 70. i 80. XX w., wspartą ramami prawnymi i architektonicznymi.

Joanna Hytrek-Hryciuk w wystąpieniu „Włóknarki od Hanki. Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego im. Hanki Sawickiej w Legnicy” ulokowała swoje badania w nurcie badań historycznych, opisując dzieje kobiet pracujących w jednym z legnickich zakładów dziewiarskich. Prelegentka skupiła się na roli kobiet, omówiła ich warunki pracy, wskazując na wyzwania (takie jak długie godziny pracy, hałas maszyn) i problemy zdrowotne (np. choroby układu oddechowego czy uszkodzenia wzroku), wynikające z pracy przy maszynach dziewiarskich. Z analizy Joanny Hytrek-Hryciuk wynika, że choć kobiety pracowały zawodowo, to jednocześnie ponosiły główny ciężar obowiązków domowych, co pogłębiało nierówności względem mężczyzn.

Ostatnie wystąpienie „Początki osadnictwa ludności żydowskiej na Dolnym Śląsku 1945–1946. Spojrzenie statystyczno-demograficzne” zaprezentował Marek Szajda. W referacie przedstawił analizę osadnictwa żydowskiego, które koncentrowało się na miastach, takich jak Dzierżonów, Wałbrzych i Legnica. Prelegent omówił politykę „produktywizacji”, integrację ekonomiczną oraz unikalne cechy społeczności żydowskiej w Legnicy. Przedstawione dane demograficzne pozwoliły na zrozumienie skali samego procesu, a zestawienie ich z wpływem wydarzeń zewnętrznych, takich jak pogrom kielecki z 1946 r. ukazało złożoność sytuacji społecznej i demograficznej ludności żydowskiej w powojennej Polsce.

Konferencja otworzyła szereg perspektyw badawczych, które mogą ukierunkować przyszłe badania nad Dolnym Śląskiem. W czasie spotkania wskazano na potrzebę badań porównawczych, które umieszczą historię regionu w kontekście globalnych procesów migracyjnych i zmian granic. Ujawniono potencjał badań nad rolą ekologii w budowaniu tożsamości regionalnej, co wciąż pozostaje tematem niewystarczająco obecnym w polskiej historiografii. Udanie podkreślono znaczenie badań nad grupami marginalizowanymi, takimi jak kobiety czy społeczność żydowska. Referaty dotyczące szeroko rozumianej infrastruktury, wskazały na potrzebę badań nad rolą przestrzeni publicznych, takich jak dworce czy domy kultury, w integracji społecznej. Nie bez znaczenia pozostała analiza literatury pięknej i sztuk wizualnych, co otwiera drogę do odważniejszego wykorzystania źródeł nietradycyjnych nie tylko w humanistyce, ale także *stricto* w badaniach historycznych. Zwieńczeniem konferencji będzie publikacja tomu pokonferencyjnego, który – w naszym zamyśle – nie tylko utrwali charakter samego spotkania, ale również stanie się punktem odniesienia dla dalszych badań nad Dolnym Śląskiem.

Powyższy tekst zostanie opublikowany w VII t. „Legnickiego Almanachu” – rocznika historycznego Stowarzyszenia „Pamięć i Dialog.